

Afrikan vallankaappausvyöhyke: Kesken jäänyt dekolonisaatio ja turvattomuus Länsi-Afrikassa

21.8.2023 / [Karim Maïche](#) ja [Anitta Kynsilehto](#) / [Artikkelit](#) / [demokratia](#), [Länsi-Afrikka](#), [talous](#), [vallankaappaukset](#) / 6 minuutiksi luettavaa

Länsi-Afrikan sotilasvallankaappauksia ei tule typistää liiaksi suurvaltapolitiikkaan, vaikka Yhdysvallat ja EU ovat menettäneet alueellisia liittolaisiaan yksi toisensa jälkeen. Sotilasvallankaappaukset heijastavat maailmanjärjestyksen muutosta ja niiden taustalta löytyy moninaisia yhteiskunnallisia ja taloudellisia syitä.

Länsi-Afrikassa sijaitsevalla Sahelin alueella on tehty jo kahdeksan sotilasvallankaappausta vuodesta 2020 alkaen. Näistä viimeisin tapahtui heinäkuun lopulla Nigerissä, kun [presidentin vartiokaartin jäsenet pidättivät presidentti Mohamed Bazoumin](#) ja maan turvallisuuden kansallisen neuvoston puheenjohtajaksi nimettiin kenraali **Abdourahamane Tchiani**.

Nigerin vallanvaihto on jatkoa erityisesti Malin (2020), Guinean (2021) ja Burkina Fason (2022) sotilasvallankaappausjärjelle. Vaikka valtamediat mieltävät Länsi-Afrikan viimeaikaiset tapahtumat helposti Venäjän, Kiinan, Yhdysvaltojen sekä Ranskan ja muiden Euroopan maiden väliseksi [valtapeliksi](#), niiden taustalla on monia turvattomuuteen, uuskolonialistiseen hallintoon ja ilmastonmuutokseen liittyviä konkreettisia syitä.

Vallankaappaukset heijastelevat väestön tyytymättömyyttä korruptoituneita johtajia kohtaan. Valtaapitävät eivät kykene tarjoamaan turvaa aseellisten islamistiryhmittymien väkivaltaa vastaan tai vastaamaan vakuuttavasti ilmastonmuutoksen myötä syntyviin haasteisiin. Vallankaappausten saama kannatus paikallisesti ja alueellisesti on myös kritiikkiä uuskolonialistista talousjärjestelmää ja epäonnistuneita talousuudistuksia kohtaan.

Tässä artikkelisarjamme ensimmäisessä osassa analysoimme näitä syitä. Käsittelemme muun muassa epäonnistuneista talousuudistuksista kumpuavaa kasvavaa kolonisaatiokritiikkiä ja lisääntyntä turvattomuutta useissa Länsi-Afrikan maissa.

Artikkelisarjan toisessa osassa tarkastelemme alueellisten toimijoiden kyvyttömyyttä vastata turvattomuuteen sekä kahteen ylijärjestyseen ilmiöön: muuttoliikkeisiin ja ilmastonmuutokseen sekä niiden asemaan yhteiskunnallisissa murroksissa.

Näennäinenkin vaurastuminen ei näy väestön arjessa

Länsi-Afrikan väestön [sosiaalinen ja taloudellinen tilanne](#) on pysynyt heikkona tai jopa heikentynyt vuosi vuodelta. Väestön pitkään jatkunut ahdinko on nakertanut uskoa demokratiaan. Filosofi ja historioitsija **Achille Mbemben** mukaan [fetissimäisesti toistuvien demokraattisten vaalien](#) ei uskota enää tuovan muutosta, vaan ne nähdään pikemminkin veristen konfliktien syinä. Vaalit nähdään ensisijaisesti Länsi-Afrikan maiden korruptoituneiden eliittien välineinä vahvistaa valta-asemiaan.

Uusliberalistinen talouspolitiikka on erilaisten tuhoisten Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) rakennesopeutusohjelmien (1985–2000), sittemmin köyhyyden vähentämisstrategioiksi nimettyjen prosessien rytmittäminä johtanut alueen luonnonvarojen yksityistämiseen. Maailmanpankki ja IMF ovat toisen maailmansodan lopulla perustetut finanssijärjestöt, joiden rakennesopeutusohjelmat kehitettiin velkaantuneiden maiden talouden tasapainottamiseksi. Turvatakseen toimintansa, sekä uusien lainojen ehdoksi, rakennesopeutusohjelmat vaativat julkisten menojen vähentämistä, elintarvikkeiden hintatukien poistamista, viennin lisäämistä ja valtionyritysten yksityistämistä.

Filosofi ja historioitsija Achille Mbemben mukaan fetissimäisesti toistuvien demokraattisten vaalien ei uskota enää tuovan muutosta vaan ne nähdään pikemminkin veristen konfliktien syinä.

Kuten monissa muissa Länsi-Afrikan valtioissa, myös Nigerissä talouden rakenteiden muutoksilla oli monia haittavaikutuksia. Ne johtivat muun muassa koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmien romahtamiseen sekä luonnonvarojen riistoon. Jälkimmäisestä hyvä esimerkki on se, että vaikka [Nigerin uraani tuottaa viidesosan Ranskan sähköstä](#), vain [alle viidesosalla nigeriläisistä on mahdollisuus käyttää sähköä](#). Sopeuttaminen ei siis ole vähentänyt köyhyyttä kansainvälisten toimijoiden lupauksista huolimatta.

Turvattomuuden lisääntyminen on Länsi-Afrikan vallankaappauksien taustalla

Pitkään jatkunut ja viime vuosina entisestään pahentunut turvattomuus on yksi keskeisimmistä syistä länsiafrikkalaisten tyytymättömyydelle. Global Terrorism -indeksin mukaan [neljä maailman kymmenestä eniten terrorismista kärsivästä maasta](#) sijaitsee tällä alueella. Nämä maat ovat Burkina Faso, Mali, Nigeria ja Niger.

Indeksin mukaan terrori-iskut ovat lisääntyneet Sahelin alueella jopa seitsemällä prosentilla vuosien 2021–22 aikana. On arvioitu, että alueella kuolee vuosittain lähes puolet (43 %) kaikista maailman terrorismin uhreista.

Kasvanut turvattomuus johtuu osittain alueella pitkään jatkuneesta poliittisesta epävakaudesta ja väkivaltaisuuksista. Sahelin aavikolla on käyty [Ranskan johtamaa terrorismin vastaista sotaa](#) jo yli kymmenen vuoden ajan, ensin operaatio Servalin (2013–14) ja sittemmin operaatio Barkhanen (2014–23) mandaateilla.

Ranska joutui vaikeaan asemaan sen jälkeen, kun Nato tuhosi **Muammar Gaddafin** hallinnon Libyassa vuonna 2011. Libyan valtion romahtamisen seurauksena suuri osa maan armeijan asevarastoista päätyi erilaisten [aseellisten ryhmien käsiin](#).

Kasvanut turvattomuus johtuu osittain alueella pitkään jatkuneesta poliittisesta epävakaudesta ja väkivaltaisuuksista. Sahelin aavikolla on käyty Ranskan johtamaa terrorismin vastaista sotaa jo yli kymmenen vuoden ajan.

Libyasta palanneet raskaasti aseistautuneet puolisotilaalliset tuareg-joukot vahvistivat Malin pohjoisosan tuaregien poliittista ja sotilaallista järjestöä (MNLA). Tämä Sahelin alueen alkuperäiskansasta koostuva ryhmä liittoutui islamistiryhmien Ansar Dinen ja Islamilaisen Maghrebin al-Qaidan (AQIM) kanssa ja perusti Pohjois-Maliin itsehallinnollisen Azawadin valtion. Malin tapahtumat eskaloituivat lopulta kapteeni **Amadou Sanogon** johtamaan sotilasvallankaappaukseen ja maan perustuslain kumoamiseen.

Vallankaappauksen lisäksi [tuaregit ja islamistiryhmät ajautuivat aseelliseen yhteenottoon](#). Kun tuaregeista ei ollut lopulta vastusta paremmin organisoiduille islamistijoukoille, Malin pohjoisosat päätyivät radikaalien islamistiryhmien haltuun.

Sekä YK:n turvallisuusneuvosto, Afrikan unioni, että Länsi-Afrikan talousyhteisö ECOWAS ovat tuominneet Malin sotilasvallankaappauksen. Tapahtumat johtivat Ranskan johtaman terrorismin vastaisen operaation käynnistymiseen tammikuussa 2013 sekä YK:n samana vuonna aloitettuun MINUSMA-rauhanturvaoperaatioon.

Vuonna 2020 Malin viimeisintä sotilasvallankaappausta johtaneen **Assimi Goïtan** johdolla Malin sotilasjunta [katkaisi puolustusyhteistyön Ranskan kanssa](#) vuonna 2022 ja vaati ranskalaisten joukkojen vetämistä Malista.

Sotilasoperaatioiden tulokset eivät ole olleet vain heikkoja, vaan jopa haitallisia paikallisyhteisöille. Operaatio Barkhanesta onkin alettu yhä useammin puhua ”[Ranskan Afganistanina](#)”, ja Ranskan johtaman kansainvälisen liittoutuman voidaan todeta onnistuneen Sahelissa yhtä huonosti kuin Yhdysvaltojen Afganistanissa. Epäonnistumisen syynä oli muun muassa se, että Ranska [arvioi paikallisen konfliktidynamiikan toistuvasti väärin](#) ja tuki

perinteisiä liittolaisiaan huomioimatta sitä, miten alueen kansalaiset kyseenalaistivat näiden legitimitettä.

Osittain tämän seurauksena erilaiset aseelliset ryhmät ovat viime vuosien aikana laajentaneet toiminta-alueitaan erityisesti Malin, Nigerin ja Burkina Fason muodostamassa “kolmen rajan kolmiossa”. Ne ovat hyödyntäneet heikkojen hallintojen jättämää valtatyhjiötä samalla, kun ne ovat saaneet tilaa toiminnalleen erilaisten etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisten konfliktien katveessa. [Siviilit ovat joutuneet](#) niin islamistiryhmien kuin Ranskan terrorisminvastaisen sodan uhreiksi.

Keskeneräinen dekolonisaatio ja valikoiva universalismi

Ranskan aktiivista toimintaa Länsi-Afrikassa selittää se, että monet alueen maista ovat sen entisiä siirtomaita. Vaikka siirtomaajärjestelmä purettiin ja alueen valtiot itsenäistyivät 1960-luvun alussa, Ranskan taloudellinen, kulttuurinen ja sotilaallinen valta on säilynyt suurena. Ranskan suhteita Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa on kuvattu termillä *France-Afrique*, joka kuvasi alussa viattomasti Ranskan vaikutuspiiriä alueella. Sittenkin vakiintuneella termillä *Françafrique* kritisoitiin Ranskan harjoittamaa neokolonialismia entisissä siirtomaissaan.

Nähdäksemme militarisoituneesta toimintamallista pitäisi palata ihmisten arkea lähempänä olevaan, kehitystä painottavaan lähestymistapaan. Tällä emme tarkoita orientalistista ja hierarkkista ”me vastaan muut” -jaottelua niin sanotun kehittyneen lännen ja kehittyvien maiden välillä. Ukrainan sodan myötä osa tutkijoista on painottanut dekolonisaation, ukrainalaisten ihmisoikeuksien, toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden ulottuvuuksia. Vastaava kriittisyys ei kuitenkaan tunnu aina ulottuvan Euroopan ulkopuolelle.

Hiljaisuus, joka koskee palestiinalaisten, jemeniläisten, länsisaharalaisten, kurdien ja nyttemmin nigeriläisten universaaleja ihmisoikeuksia, kertoo universaaliksi määritetyn subjektiviteetin rajoittuneisuudesta. Sosiologian professori **Stéphanie Dufoix** [onkin puhunut](#) dekolonisaatio-termin räjähdysmäisestä kasvusta ranskalaisessa julkisessa keskustelussa ja kritisoinut termin instrumentaalista käyttöä. Tällä Dufoix viittaa tilanteeseen, jossa universaalien arvojen tunnustamisella halutaan erottautua liberalistidemokraattisessa puhettavassa, vaikka lopulta nämä samat universaalit ihmisoikeudet eivät pädekään universaalisti kaikkien ihmisten kohdalla.

Vaikka siirtomaajärjestelmä on lakkautettu jo vuosikymmeniä sitten, kolonialististen rakenteiden purkaminen on Länsi-Afrikassa jäänyt pahasti kesken.

Sama suuntaus on havaittavissa Suomessa akateemisessa keskustelussa, perinteisessä mediassa ja sosiaalisessa mediassa. Miksi Länsi-Afrikan maiden irrottautuminen uuskolonialistisista rakenteista mielletään suurvaltojen kamppailuksi ja Venäjän sekä yksityisen palkka-armeijan Wagnerin [vaikutusvallan lisääntymiseksi](#), vaikka niiden sijaan tulisi painottaa länsiafrikkalaisten toimijuuden ja itsemääräämisoikeuden mahdollista toteutumista muutoksen myötä? Eihän Ukrainan sotaakaan olla haluttu kehystää Venäjän ja Naton valtakamppailuksi, vaan on korostettu Venäjän hyökkäystä suhteessa Ukrainan itsemääräämisoikeuteen. Tästä seuraa väkisinkin olettamus, että Länsi-Afrikan vallankumoukset mielletään Yhdysvaltojen johtaman maailmanjärjestelmän, status quon, ja sen liittolaisten valtapiirien heikentymiseksi.

Vaikka siirtomaajärjestelmä on lakkautettu jo vuosikymmeniä sitten, kolonialististen rakenteiden purkaminen on Länsi-Afrikassa jäänyt pahasti kesken. Konkreettinen esimerkki tästä löytyy muun muassa Länsi-Afrikan CFA-frangista, joka on käytössä kahdeksassa Länsi-Afrikan maassa. Kolonialistiset rakenteet ovat myös saaneet uusia muotoja finanssipolitiikan muodossa ja mukaan on tullut uusia toimijoita.

Ranskan läsnäolon vastainen mieliala on voimistunut alueella viime vuosina entisestään. Senegalissa ja Norsunluurannikolla, kahdessa Ranskan keskeisessä liittolaismaassa, nuorisoo on järjestänyt suuria mielenosoituksia samalla kun [mellakoitsijat ovat tuhonneet ranskalaisten yrittäjien omaisuutta Dakarissa](#). Nuorten esikuvaksi on noussut muun muassa ristiriitoja herättävä kansalaisaktivisti **Kémi Séba**, joka pidätettiin, kun hän poltti CFA-frangin symbolina valuutan vastustamisesta.

Luonnollisesti myös Venäjä, Kiina, Turkki ja useat arabimaat ovat hyödyntäneet vanhojen siirtomaavalttojen uuskolonialismiin kohdistuvaa kritiikkiä vahvistaessaan omia sotilaallisia ja taloudellisia intressejään. Ne pyrkivät parhaansa mukaan kasvattamaan kaupankäyntiä ja vahvistamaan pääsyään mantereiden luonnonvaroihin. Niin sanottu *Françafrique* onkin vaihtumassa paikoittain Länsi-Afrikassa Kiinan taloudelliseen ja Venäjän sotilaalliseen Afrikkaan.

YTT Karim Maïche on tutkijatohtori Tampereen yliopistossa.

YTT, dosentti Anitta Kynsilehto on yliopistotutkija Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus Taprissa.

Artikkelikuva: *Pascal Treichler / Pixabay*

Artikkelia päivitetty 21.8.2023 klo 11.39: Burkina Fason vallankaappaukseen korjattu oikea

Kirjoittajista

[Karim Maïche](#)

YTT Karim Maïche on tutkijatohtori Tampereen yliopistossa.

[Anitta Kynsilehto](#)

YTT, dosentti Anitta Kynsilehto on yliopistotutkija Tampereen yliopiston Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus Taprissa.